

KISS JÓZSEF MIHÁLY

levéltárvezető
Környezetvédelmi és Vízügyi Levéltár
kissjosefmihaly@gmail.com

A POZSONYI EGYETEM VÁLSÁGOS IDŐSZAKÁNAK TÖRTÉNETÉHEZ – 1914–1923

Az 1912-ben megalapított Erzsébet Tudományegyetem 1914 őszén a jogi kar megnyitásával kezdte meg működését. A bölcsészeti karon csak 1918 elején, az orvosi karon 1918 őszén kezdődtek meg az előadások. A cseh légió 1919. január 1-én bevonult Pozsonyba, és innen kezdve kétségessé vált az egyetem további működésének lehetősége. 1919 szeptemberében a csehszlovák állam lefoglalta az intézmény valamennyi ingatlanát az Erzsébet Tudományegyetemen, így a bölcsészeti karon és orvosi karon megszűnt az oktatás. E karok tanárai és diákjai Magyarországra menekültek. A jogi karon még 1921 nyaráig tovább folyt az oktatás, majd e kart is bezárták. Az egyetem mint menekült tanintézet, a kolozsvári, ugyancsak menekült egyetemmel együtt Budapesten folytatta tevékenységét. 1923-ban az egyetem végleges helyét Pécs városában nyerte el.

Kulcsszavak: egyetemtörténet, Pozsony, székhelyváltóság

TO THE CRITICAL PERIOD OF THE HISTORY OF THE UNIVERSITY OF POZSONY 1914–1923. Elizabeth University of Arts and Sciences that was founded in 1912 started functioning with opening the Faculty of Law in the autumn of 1914. The first lectures were held only at the beginning of 1918 at the Faculty of Arts and at the autumn of 1918 at the Medical Faculty. On 1st of January in 1919 the Czech Legion marched in Pozsony (later Bratislava), and from this point on the possibility of the further operation of the university was uncertain. In the September of 1919 the Czechoslovak State occupied all real estates of the university, consequently, education at the Faculty of Arts and at Medical Faculty of the Elizabeth University was finished. The university teachers and students of these faculties fled to Hungary. Education at the Faculty of Law was going on until the summer of 1921, and then this faculty was also closed. The university as displaced educational institution together with the similarly displaced University of Kolozsvár (Cluj-Napoca) continued her activity in Budapest. In 1923, the University gained her final place in Pécs.

Keywords: university history, Bratislava, change in headquarter

Beérkezett: 2020.01.15.
Közlésre elfogadva: 2020.05.22.
Copyright GERUNDIUM

Magyarország az első világháború idején négy egyetemmel rendelkezett. Időrendben haladva az első, az 1635-ben Pázmány Péter által Nagyszombatban alapított *universitas* ekkor már jóval több mint száz éve a fővárosban működött. Az ország második egyetemét – Kolozsvár székhellyel – 1872-ben állították fel. Az országgyűlés döntése alapján 1912-ben újabb két vidéki város, Debrecen és Pozsony kapott egyetemet.

Pozsonyban Mátyás király 1467-ben alapított *Academia Istropolitana* néven egyetemet, amely körülbelül két évtizedig működött. 1784-ben a város falai közé a nagyszombati jogakadémia költözött amely 1806-tól az egyetemre való előkészítés mellett önálló képzést nyújtó bölcséleti és jogi karral rendelkező felsőbb tanintézetévé vált. 1855-től háromévesre emelték a képzési időt, s húsz év múlva már a bölcsészdoktorátus megszerzését kívánták elérni.¹

A Ferenc József által 1912. július 7-én szentesített 1912. évi XXVI. tc. rendelkezett a pozsonyi egyetem felállításáról. Az uralkodó 1912. november 19-én adott engedélyt arra, hogy a pozsonyi egyetem a magyarok körében nagy népszerűségnek örvendett Erzsébet királyné nevét vegye fel. Az *universitason* négy: Jog- és Államtudományi-, Orvostudományi-, Bölcsész- és Nyelv- és Történettudományi-, továbbá Mennyiség-, Természettudományi és Mezőgazdasági fakultást kívántak felállítani.² A tanítás a jogi karon a pozsonyi királyi jogakadémia egyetemi karrá emelésével az 1914/15-ös tanévben kezdődött meg. Az oktatás megkezdésekor 12 nyilvános rendes tanár kapta meg kinevezését a karon.³ Balás Károly, Bochkor Mihály,⁴ Bozóky Géza, Degré Lajos,⁵ Ereky István, Falcsik Dezső, Finkey Ferenc,⁶ Kérészy Zoltán, Kiss Albert, Kováts Ferenc,⁷ Pázmány Zoltán, Polner Ödön⁸ és Tuka Béla⁹ voltak azok, akik e válságos években végezték az oktatást a legtovább Pozsonyban működő jogi fakultáson.

A bölcsészeti karon az 1917/18-as tanév második félévében indult meg az oktatás. A kar két tanárát – Hodinka Antal és Kornis Gyula¹⁰ személyében – már 1914-ben

¹ ORTVAY Tivadar, *Száz év egy hazai főiskola életéből – 1784–1884* (Budapest, 1884), 6–63.

² Vitéz SZABÓ Pál, *A magyar királyi Erzsébet Tudományegyetem és irodalmi munkássága* (Pécs, 1940), 8–12.

³ FEDELES Tamás és LENGVÁRI István és POLYÁK Petra és SCHMELCZER-POHÁNKA Éva, *A pécsi felsőoktatás évszázadai* (Pécs, 2017), 50. Azoknál a tanároknál, akik nem folytatták pályájukat az Erzsébet Tudományegyetemen, külön jelzem a távozás idejét. Felhasználva: *Pécsi Egyetemi Almanach I. 1367–1950* (Pécs, 2015).

⁴ Bochkor 1917-ben távozott a karról.

⁵ Degré Lajos már 1915 márciusában hősi halált halt az első világháborúban.

⁶ Finkey Degré halála után kapta meg kinevezését. 1921-ben Szegedre került.

⁷ Kiss Albert és Kováts Ferenc a szegedi Ferenc József Tudományegyetem tanárai lettek 1921-ben.

⁸ Polner Ödön 1923-tól Szegeden tanított.

⁹ Tuka Béla volt az egyetlen, aki Csehszlovákiában maradt. Rendkívül érdekes pályáját itt nincs mód részleteznünk. A függetlenné vált Szlovákiában 1939. május 27-én őt nevezték ki a pozsonyi Szlovák Tudományegyetem rektorává, majd az év őszén miniszterelnökké. A második világháború után, 1946 nyarán kivégezték.

¹⁰ Kornis Gyula 1920-ban a budapesti Tudományegyetemre került át.

kinevezték. 1918 márciusában hozzájuk csatlakozott még Császár Elemér,¹¹ Gyomlay Gyula, Lukinich Imre,¹² Princz Gyula,¹³ Thienemann Tivadar,¹⁴ Weszely Ödön és Zolnai Gyula. A kilenc professzor számára mindössze háromszemeszternyi oktatási tevékenység adatott meg Pozsonyban.¹⁵

Az orvosi fakultáson a tényleges tanítás csak 1918 őszén kezdődött meg.¹⁶ A karon három tanárt már 1914-ben kinevezték: Bakay Lajos,¹⁷ Herzog Ferenc¹⁸ és Velits Dezső¹⁹ személyében. 1918 tavaszán kapta meg kinevezését Entz Béla, Fenyvessy Béla, Heim Pál, Imre József,²⁰ Mansfeld Géza,²¹ Pekár Mihály, Reuter Camilló és Veress Ferenc.²²

A negyedik kar felállításával kapcsolatban az volt a terv, hogy az egyetemhez kapcsolják a Magyaróvári Mezőgazdasági Akadémiát, és ez lesz az alapja a leendő fakultásnak, de a tervek megvalósítására és a tanítás megkezdésére már nem maradt idő.

A hallgatók létszámáról a megmaradt anyakönyvek alapján tudunk számot adni.²³

A Pozsonyi Tudományegyetem hallgatói létszáma 1919-ig

Tanév	Jogi Kar	Bölcészkar	Orvosi Kar	Összes
1914/15 – I.	189	–	–	189
1914/15 – II.	186	–	–	186
1915/16 – I.	147	–	–	147
1915/16 – II.	128	–	–	128

¹¹ Császár Elemér 1923-ban a budapesti Tudományegyetemre került át.

¹² Lukinich Imre 1923-ban a Magyar Országos Levéltár igazgatója lett.

¹³ Princz Gyula 1940-ben, az akkor újra megnyitott Kolozsvári Tudományegyetem Földrajzi Intézetének vezetője lett.

¹⁴ Thienemann 1934 és 1947 között a Budapesti Tudományegyetem tanára lett, 1947-ben Amerikába emigrált.

¹⁵ FEDELES és LENGVÁRI és POLYÁK és SCHMELCZER-POHÁNKA, *A pécsi felsőoktatás...*, 51.

¹⁶ Az Orvosi Kar történetére igen fontos összefoglaló DUKA ZÓLYOMI Norbert, „A pozsonyi Erzsébet tudományegyetem és orvosi kara”, *Orvosi Hetilap* 119 (1978.) 1853–1857., valamint Kiss László, „Volt egyszer egy orvosi kar – a Pozsonyi Erzsébet Egyetem Orvosi Karának »rövid története« (1914–1919)”, *Orvostörténeti Közlemények* (2010), 205–214.

¹⁷ Bakay Lajos 1926-ban a budapesti Orvosi Kar tanára lett.

¹⁸ Herzog Ferenc 1922-ben szintén a budapesti Orvosi Kar tanára lett.

¹⁹ Velits Dezső 1921-ben halt meg Pozsonyban.

²⁰ Imre József 1929-ben a budapesti Állami Szemkórház igazgatója lett.

²¹ Mansfeld Géza 1946-ig oktatott az Erzsébet Tudományegyetemen. 1944-ben zsidó származása miatt elhurcolták, de visszatért Auschwitzból. Genfben hunyt el.

²² Az ismert történész testvérének, Veress Ferencnek életútja is igen mozgalmas. Pozsonyban mindössze pár hónapig tanított, majd 1919-ben a Kolozsvári Tudományegyetemre került át. Onnan is költöznie kellett és Szegeden megszervezte a Bőrgyógyászati Klinikát. 1922-ben visszatért Kolozsvárra, majd 1936-tól Bukarestben élt haláláig.

²³ Az anyakönyvek részben a Szlovák Állami Levéltárban, részben a Pécsi Egyetem levéltárában maradtak meg.

Tanév	Jogi Kar	Bölcészkar	Orvosi Kar	Összes
1916/17 – I.	152	–	–	152
1916/17 – II.	152	–	–	152
1917/18 – I.	311	–	–	311
1917/18 – II.	397	35	–	432
1918/19 – I.	373	43	61	477
1918/19 – II.	215	49	61	325
1918/19 – pót	43	–	85	128

A Jogi Kar 1914-től folyamatosan működött, de a háborús évek miatt relatíve alacsony hallgatói létszámmal. A háború vége felé, az 1917/18-as tanévtől kezdve, növekedett a hallgatói létszám, részben a frontról visszatérő diákoknak köszönhetően. Az alig beindult bölcészeti karon csak nagyon kevesen tanultak, köztük Hamvas Béla, a későbbi – posztumusz – Kossuth-díjas író és filozófus. Az orvosi kar csak egy tanévet működhetett Pozsonyban, nyilván nagy létszámú diákkal.

Pozsony cseh megszállásának következményei

1919. január 1-én cseh és olasz legionárius csapatok vonultak be Pozsonyba, és elfoglalták a várost. A csehszlovák kormány teljhatalmú megbízottja Vavro Šrobár orvos, a Csehszlovák Nemzeti Bizottság egyik alapítója vette át az ellenőrzést a város felett. Az 1919. január 8-án a Szlovákia irányításával megbízott teljhatalmú miniszterként az egész Felvidék irányításáért lett felelős. A városba való bevonulás után a cseh megszálló hatalom haladéktalanul és minden területen hozzálátott érdekei érvényesítéséhez, 1919. január 6-án átvette a város közigazgatását.²⁴ Mivel az egyetem tanári kara testületileg megtagadta a részvételt és hódolatnyilvánítást a bevonuláshoz szervezett „nép-ünnepélyen”, a tanárokat katonai felügyelet alá helyezték, és az egyetemet bezárták.²⁵ Polner Ödön rektor még e napon felkereste a városházán a csehek által kinevezett új zsupánt, és élesen tiltakozott nála az egyetem átvételére és felügyelete alá rendelésére vonatkozó kijelentései miatt. Zoch Sámuel zsupán ekkor azt kérte, hogy az egyetem és a tanulóifjúság maradjon lojális az új hatalom iránt, amit az Egyetemi Tanács nyilatkozatában meg is ígért.²⁶ Ellentétel gyanánt az egyetem azt az ígéretet kapta, hogy a folyó tanévet a magyar tannyelv biztosítása mellett be is fejezheti.²⁷

²⁴ SZABÓ, *A magyar királyi Erzsébet Tudományegyetem...*, 23.

²⁵ KISS, „Volt egyszer egy...”, 210.

²⁶ KOVÁCS Kálmán, „A pozsonyi Erzsébet Tudományegyetem jog- és államtudományi kara (1914–1921)”, in *Jogtörténeti tanulmányok V.*, szerk. CSIZMADIA Andor, 143–168 (Budapest, 1983), 154–155.

²⁷ MNL OL K 636 22143/1919. sz.

Ez az „egyezség” azonban meglehetősen törekenynek bizonyult. Magyar részről az egyetemet és a várost mindaddig a magyar államhoz tartozónak tekintették, amíg arról Magyarország nemzetközileg érvényes békekötés folytán le nem mond. A kenyértörésre amiatt került sor, hogy az egyetem vezetősége megtagadta a csehszlovák kormány képviselőinek február 4-i ünnepélyes fogadtatásán való részvételét. Válaszlépésként bezárták az egyetemet, csupán az orvoskari tanárok folytathatták kórházi szolgálatukat. Erre rendelet kötelezte is őket. Egyúttal a tanárokat rendőri felügyelet alá helyezték azzal, hogy továbbra is felelősek az egyetem vagyonaért. A rendelkezés ellen vétőkkel szemben a legszigorúbb rendszabályokat helyezték kilátásba.²⁸ 1919. február 2-án a város nevét előbb *Bratislavra* változtatták, majd 1919. március 26-án a csehszlovák minisztertanács elnöksége Prágában bejelentette, hogy Prešpork helyett a *Bratislava* elnevezést kell ezután használni.

Az egyetem bezárásának hírére a szervezett munkásság politikai sztrájkjal válaszolt. A sztrájk szervezői 11 pontban fogalmazták meg követeléseiket, amelyek között a második volt a Pozsonyi Tudományegyetem újranyitása. 1919. február 12-ére általános sztrájkot hirdettek, melynek kicsúcsosodása a délután 3-ra tervezett népgyűlés lett volna. Ami ekkor történt, arról a pozsonyi Híradó másnapi száma ezt írta: „*a cseh katona-ság pár perc alatt szinte ostrom alá vette a várost és gépfegyver tüzzel, feltűzött bajonettel verte szét a népgyűlést, de minden kis csoportosulást, ártatlan járókelőket is.*” Hét halott és 23 sebesült maradt a vásárcsarnok előtti téren a „pozsonyi sortűz”-ként elhíresült beavatkozás következtében.²⁹

A kedvezőtlen nemzetközi vélemények hatására maga Masaryk is elítélte az egyetem bezárását. Az előadások megtartását február 10-én újra engedélyezték, s március 1-én meg is kezdődött az oktatás.³⁰ Ezzel az intézkedéssel egy időben Jehlicska Ferenc (František Jehlička), a budapesti teológia volt társadalmi erkölcsstan professzora személyében teljhatalommal felruházott kormánybiztost neveztek ki az egyetem élére. Márciusban újra kiéleződött a helyzet, sorozatos tüntetések zajlottak le a cseh megszállás ellen. A demonstrációkon a diákság is részt vett. 1919. június végén egy egyetemi küldöttség járt Prágában a köztársasági elnöknél, ahol azt az ígéretet kapták, hogy az egyetemet nem fogják hirtelen, egyik napról a másikra megszüntetni.³¹ Kiss László idézi cikkében Bakay Lajos professzor fiának visszaemlékezését. Ő így írja le az eseményeket:

„Apámat először alig néhány héttel azután tartóztatták le, hogy Masaryk elnök, Csehszlovákia alapítója és világhírű demokrata, ünnepélyesen szavát adta arra, hogy a pozsonyi Egyetem autonómiáját és fakultásainak sértetlenségét tiszteletben tartják. Apám az Egyetem szóvivőjeként utazott Prágába és ott vette át Masaryknak ezt az ígéretét. Voltaképpen Masaryk – aki általában jót akart – nem

²⁸ MNL OL K 636 22143/1919. sz.

²⁹ A szöveg idézi Kiss, „Volt egyszer egy...”, 210.

³⁰ SZABÓ, *A magyar királyi Erzsébet Tudományegyetem...*, 30–31.

³¹ Az események ismertetése bővebben: Kovács, „A pozsonyi Erzsébet Tudományegyetem...”, 156–160.

hibáztatható egymagában ezért a nyilvánvaló csalásért. Ő a háború alatt Amerikában élt [...] Wilson elnökkel és a hozzá hasonló, fennkölt gondolkodású személyekkel tárgyalva. Amikor pedig a háború után visszatért Prágába, azzal találta magát szemben, hogy a hatalom tulajdonképpen a Cseh Légio kezében van.”³²

A prágai nemzetgyűlés 1919. június végén törvényt fogadott el arról, hogy Pozsonyban fel kell állítani a négyfakultású Komenskyről elnevezendő csehszlovák egyetemet.³³ Ezzel a döntéssel vette kezdetét a magyar egyetem felszámolása. A törvény egyenes következményeként a csehszlovák kormány képviselője 1919. szeptember 22–25. között az egyetem összes ingatlanait, bútorait, tudományos berendezéseit és iratait a csehszlovák állami egyetem céljaira ténylegesen is birtokba vette. Az átvétel az egyetem hatóságainak közreműködésével – erélyes tiltakozásuk mellett – megtörtént. Az átvételkor a kormány képviselője ugyan kilátásba helyezte, hogy az egyetem tanárai, tisztviselői és egyéb alkalmazottai 1920. július végéig helyükön maradhatnak, s róluk a kormány gondoskodni is fog, a gyakorlatban minden másként történt, hiszen már ekkor, minden különösebb indok nélkül megkezdték egyes tanárok kiutasítását.³⁴

A Jog- és Államtudományi Kar esetében más volt a helyzet. Az 1919. szeptember 23-án felvett jegyzőkönyv tanúsága szerint ugyanis a csehszlovák közoktatásügyi minisztériumi osztályfőnök kijelentette, hogy a kar az addigi *status quo* alapján még három tanéven keresztül, új hallgatók felvétele nélkül működhet. A Kari Tanács szeptember 23–24-i rendkívüli ülésén megtárgyalta az eseményeket, s kidolgozta további működésére vonatkozó javaslatait. Ebben kérte zavartalan működése addig meglévő feltételeinek megteremtését, valamint azt, hogy minden ügyében közvetlenül a prágai minisztérium alá tartozhasson, vállalva továbbá azt, hogy működése tartalma alatt a csehszlovák törvényeknek és szabályoknak veti alá magát.³⁵ A prágai kormány a megállapodást 1919. október 20-i rendeletével jóváhagyta.³⁶ A tananyagban természetesen történtek bizonyos változások, így például a magyar közjog helyett az összehasonlító közjog oktatását határozták el.³⁷

A jogi kar önálló pozsonyi működése 1921. szeptember 6-ával lezárult, ekkor vették át a kar összes tulajdonát a Komensky Egyetem kiküldöttei. Az átvétel jogi alapja a csehszlovák kormány hivatalos lapjában 1921. augusztus 20-án megjelent rendelet volt, amely a kar működését az év július 31-ével befejezettnek nyilvánította. Ennek a

³² Kiss, „Volt egyszer egy...”, 211.

³³ SZABÓ, *A magyar királyi Erzsébet Tudományegyetem...*, 30–31.

³⁴ MNL OL K 636 106970/1919. sz. szeptember 29-i keltezéssel.

³⁵ MNL OL K 636 194392/1919 Az aktán lévő megjegyzés szerint „a jegyzőkönyvi másolat tudomásul veendő, egyebet alig tehetünk. A szokásos értesítést mellőzni kellene, direkt úton úgyszem érintkezhetünk, ha a cseh-szlovák kormány nyomára jönne annak, hogy a pozsonyi egyetem a magyar kormánnyal érintkezik, ebből a pozsonyi egyetemre csak kár háramlana”.

³⁶ MNL OL K 636 150106/1921. sz.

³⁷ MNL OL K 636 107062/1919. sz.

egyoldalú lépésnek a megtétele s a kar átvétele ellen hiába éltek a minisztériumhoz való felterjesztés lehetőségével a kar képviselői, mindez hatástalan maradt.³⁸

A fakultás addigi működését sem lehet azonban zavartalannak nevezni. Így a kar csak az irodai szükségletek fedezésére szolgáló átalányt kapta meg, a kért teljes összegben. A tanárok 1920 januárjától csak az 1918 októberében élvezett illetményeikhez jutottak hozzá, s a tisztviselők több mint felének nem utalták ki fizetését. 1920 áprilisában például több oktatót letartóztattak a hatóságok. E tanárokat az illavai fegyházba internálták. A letartóztatásokat egy Budapestről irányított nagyszabású puccs előkészítésében való részvétellel indokolták. A hatóságok nem riadtak vissza olyan intézkedések megtételétől sem, mint az egyetemi tanárok lakásainak elrekvirálása.³⁹

A budapesti események

Az előzőekben már értesültünk arról, hogy a csehszlovák hatóságok 1919. szeptember 22-én beszüntették a pozsonyi orvostudományi és bölcsészettudományi fakultások működését azzal, hogy a két kar tanárainak még egy évig fizetésüket biztosítani fogják. Mivel azonban a tanárok és egyéb egyetemi alkalmazottak ottmaradását különféle eszközökkel igyekeztek lehetetlenné tenni, azok legnagyobb része egymás után elhagyta Pozsonyt.⁴⁰ Az érintett karok képviselői már október elején a Minisztertanács elvi döntését sürgették budapesti elhelyezésük kérdését illetően. Ugyanekkor azt is kérte az Egyetemi Tanács, hogy az akkor még székhelyén működő jogi karról mondja ki a magyar kormány, hogy azt a fenntartott pozsonyi magyar egyetem kiegészítő részének tekinti, s majdan a másik két fakultással együttesen fogja elhelyezni.⁴¹

1920. február 24-én végre a Minisztertanács ülésén megszületett az a döntés, amely hozzájárult ahhoz, hogy a menekült kolozsvári és pozsonyi egyetem a törvényhozás végleges döntéséig ideiglenesen egy egyetemenként Budapesten helyeztessék el, s működését általában a tanítói működést illetően azonban egyelőre csak a jogi, bölcsész- és matematika-természettudományi karokon az 1919/20. tanév második felétől vegye fel. Az egyesített orvostudományi karon a tanítás megkezdésére az 1920/21. tanévet jelölte meg a Minisztertanács 1920. március végén azzal, hogy az elhelyezkedésre és berendezkedésre vonatkozó munkálatokat azonnal meg kell kezdeni. Budapesten rendkívül nehéz körülmények között indult meg a tanítás. Gondot okozott a megfelelő helyiségek, felszerelési tárgyak hiánya, s még inkább súlyosbította a helyzetet, hogy mindkét

³⁸ MNL OL K 636 150106/1921. sz.

³⁹ MNL OL K 636 00976/1920. sz. és 37013/1921. sz. Kiss Albert dékánt 5 és fél, a szlovák nemzeti-ségű Tuka Bélát és Lukinich Imrét több mint négy hétig, Bakay Lajost pedig öt napig tartották fogva. Szabadulásuk után, hogy az esetleges jogorvoslatnak elejét vegyék, az ügyre amnesztiával tettek pontot.

⁴⁰ MNL OL K 636 61930/1921. sz.

⁴¹ MNL OL K 636 107062/1919. sz. Évszáma kérdéses.

egyetem könyvtárát eredeti székhelyeiken visszatartották.⁴² Súlyos problémát okozott mind a hallgatók, mind a tanárok számára a lakáshiány is.⁴³ A tanulmányi munka során nehézség volt az, hogy a hallgatók jelentős része nem tudta bemutatni lecke-könyvét, így tanulmányi előmenetelükről bizonyítvánnyal nem rendelkeztek. További fennakadást okozott az is, hogy mindkét egyetem iratanyaga székhelyén maradt.⁴⁴

A gondok ellenére az 1919/20-as tanév második félévében a bölcsészettudományi karokon a budai Pedagógikum épületében megkezdődtek az előadások.⁴⁵ A két egyetem oktatói közül egyébként többen a budapesti egyetem Bölcsészettudományi Karán jutottak álláshoz.⁴⁶ A Minisztertanács 1920. március 25-i ülésén hozzájárult ahhoz, hogy a pozsonyi orvosi fakultás még a folyó tanév idején megkezdhesse működését,⁴⁷ ez azonban csak az év őszén realizálódott. A megfelelő létesítményeket az Állatorvosi Főiskola és a XVII. kerületi katonai kórház bocsátotta rendelkezésre.⁴⁸ Létrejött a budapesti egyetemmel egy olyan megállapodás, hogy a hallgatók bizonyos gyakorlatoknak ott tehessenek eleget.⁴⁹

A kolozsvári egyetem jogi karához osztották be szolgálattételre Ereky Istvánt, Kérészy Zoltánt és Kiss Albertet.⁵⁰ A két egyetem vezetése elhatározta a közös ülések rendszeresítését, közös hivatalos órák tartását, gazdasági ügyeik vitelére közös gazdasági bizottságot választott, s a hallgatók jóléti ügyeinek gondozására egyetemközi bizottságot alakított.⁵¹

Az egyetemek egyikére beiratkozott diákok a másik egyetem tanárainak előadását az arra való beiratkozás nélkül is látogathatták.⁵² A hallgatók létszáma az 1919/20-as tanév folyamán igen alacsony volt, s csak a következő tanév során közelítette meg együttesen

⁴² MNL OL K 636 163150/1921. sz.: „a budapesti tudományegyetem raktáraiban felhalmozott selejtes felszerelési tárgyakkól a hasznavehetőbbek a menekült egyetemeknek átengedtessenek.” MNL OL K 636 174673/1921. sz.: „egyetemi és összes karbeli szemináriumi könyvtárunkat a csehek visszatartották.” MNL OL K 636 161699/1920. sz.: „Egyetemünknek a megszálló csapatok által történt elvétele karunkat is megfosztotta szemináriumi könyvtáraitól, úgy, hogy amidőn működésünket a székesfővárosban megkezdettük, karunk teljesen könyvanyag nélkül állott.”

⁴³ MNL OL K 636 03971/1920. sz. Enyhítettek a gondokon az olyan felajánlások, mint például Dékány Imre kecskeméti földbirtokosé, aki Avar utcai egyemeletes házát egy évre diákokthoz céljára ajánlotta fel.

⁴⁴ MNL OL K 636 46992/1920. sz.

⁴⁵ CSIZMADIA Andor, „Az újra felállított Pécsi Erzsébet Tudományegyetem (1923–1951)”, in *Fejezetek a pécsi egyetem történetéből*, szerk. CSIZMADIA Andor, 5–34. (Pécs, 1980), 6.

⁴⁶ ELTE Levéltára 8/a Kari tanácsülési jegyzőkönyvek. Például Hodinka Antal, a Bölcsészettudományi kar tanácsának 1919. szeptember 18-i ülésének jegyzőkönyve szerint. Melich János, Györffy István, 1920. március 31-i ülés jegyzőkönyve szerint.

⁴⁷ MNL OL K 636 61930/1920. sz.

⁴⁸ SZABÓ, *A magyar királyi Erzsébet Tudományegyetem...*, 49. o.

⁴⁹ MNL OL K 636 127778/1920. sz.

⁵⁰ MNL OL K 636 123477/1920. sz. és 131426/1921. sz.

⁵¹ MNL OL K 636 51242/1920. sz., 8385/1920. sz., 156966/1920. sz.

⁵² SZABÓ, *A magyar királyi Erzsébet Tudományegyetem...*, 48.; MNL OL K 636 5840/1920. sz.

a kétezer főt.⁵³ Mindkét egyetem vezetősége budapesti működése során legfontosabb feladatának végleges elhelyezésük megoldását tekintette, s ez ügyben már jóval az 1921. évi XXV. törvénycikk elfogadása előtt megkezdték a tájékozódást.

Tervek a végleges elhelyezésre

A menekült egyetemek végleges elhelyezése tekintetében több vidéki város neve merült fel,⁵⁴ közülük a három legjelentősebbel, a Pécs, Szeged és Debrecen által képviselt megoldással foglalkozunk részletesebben. Pécs városa 1919. december 5-én kért egyetemet.⁵⁵ A pozsonyi egyetem képviselői 1920 áprilisában úgy nyilatkoztak, hogy a várost kiválóan alkalmasnak tartják egyetemi székhelynek.⁵⁶

Haller István vallás- és közoktatásügyi miniszter 1920. augusztus 12-én kelt leirátával akként döntött, hogy amint Pécs felszabadul a szerb megszállás alól, az egyetem kiküldöttjei tartsanak ott helyszíni szemlét, s ha annak eredménye az lenne, hogy ott az egyetem elhelyezése megoldhatatlan, a tárgyalásokat valamely más dunántúli várossal indítsák meg. 1921 elején az egyetem vezetősége arra az álláspontra helyezkedett, hogy Győr és Pécs az elhelyezést tekintve egyenlő mértékben jöhet számításba, de Pécs az orvosi kar elhelyezésére nézve előnyösebb helyzetben van.⁵⁷

A kolozsvári egyetemet Szegeden kívánták elhelyezni, s a 82153/1920. VKM számú rendelet augusztus 12-én ilyen értelmű megoldást hozott, kiegészítve azzal, hogy ha a pozsonyi egyetem máshol nem kap elhelyezést, akkor továbbra is a kolozsvárral „cooperálva” az 1921/22-es tanévet Szegeden fogja megkezdeni.⁵⁸ Ezen az alapon Szeged városa hozzá is látott az igényelt épületek kiürítéséhez, s például a kolozsvári egyetem természettudományi kara megkezdte a nekik szánt helyiségek egymás közötti szétosztását, s az azok átalakítására és felszerelésére vonatkozó költségvetési irányzatok elkészítése is folyamatban volt,⁵⁹ amikor az elhelyezés szempontjából újabb lehetőség merült fel.

⁵³ MNL OL K 636 35468/1920 Kolozsvárott úgy tudták, hogy 1920. április 5-én 90 hallgatója volt a menekült kolozsvári egyetemnek.

⁵⁴ MNL OL K 636 61930/1921. sz.: „A pozsonyi egyetem természetes elhelyezése csakis a dunántúli vidék valamely városa volna. Legtermészetesebb helye Sopron volna, de Sopron sorsa kétséges más központokat kell keresnünk. Ilyenekül tekinthetők Győr, Pécs, Szombathely, Veszprém, esetleg Keszthely, Kaposvár. Úgy látszik, mintha Győr volna a legalkalmasabb.” Kelt: Budapest, 1921. január 26.

⁵⁵ MNL OL K 636 38310/1920. sz.

⁵⁶ MNL OL K 636 38310/1920. sz. Fenyvessy rektor Budapesten, 1920. április 22-én kelt felterjesztése a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez.

⁵⁷ MNL OL K 636 61930/1921. sz.

⁵⁸ MNL OL K 636 61930/1921. sz.

⁵⁹ MNL OL K 636 26371/1922. sz.

Debrecen

Debrecen részéről – az 1920/21-es tanév kezdetén – az Egyetemi Tanács határozata jelentett tárgyalási alapot. Ekkorra ugyanis még az ottani orvosi kar felállítása nem fejeződött be, annak kiegészítését pedig sürgetően szükségesnek tartották, így jutottak a pozsonyi orvosi fakultás kooperációs működésre való meghívásának gondolatára. A pozsonyi orvosi kar tagjai azonban az egyetemükből való kiválást veszedelmesnek tartották, s ezt a meghívó fél tudomására hozták. Ezek után a debreceni egyetem tanácsa határozatában késznek mutatkozott a két másik pozsonyi fakultással való együttműködésre is. A pozsonyi orvosi kar ekkor már hajlandóságot mutatott a debreceni működésre, nem úgy a két másik kar, melyek arra csak a legvégső esetben lettek volna hajlandók, mert úgy látták, hogy ott rájuk nincs szükség.

A debreceni egyetem eközben a kooperáció kolozsvári egyetemre való kiterjesztésének lehetőségével is foglalkozott. Az 1920. november 26-i tanácsülésen arra az eredményre jutottak, hogy minden karon (a református hittudományit és a létesítendőeket kivéve); párhuzamos debreceni, pozsonyi és kolozsvári tanszékek működhetnének. Állásfoglalásuk meghozatalában elsősorban anyagi szempontok játszottak szerepet. Azzal érveltek, hogy az egyetemek székhelyeikre, ha rövidebb időn belül visszatérnének, akkor a külön való működésükre fordított befektetések jórészt kárba vesznének. Abban az esetben, ha száműzetésük hosszabb ideig tartana, a megkisebbedett ország erői nem lennének elegendők négy egyetem sikeres működésének biztosítására.⁶⁰ Erről a határozatról (amit az orvosi kar különvéleménye mellett hoztak, az ugyanis csak a pozsonyi orvosi fakultással kívánta az együttműködést) értesítették a kolozsvári egyetem képviselőit.

A határozat a meghívottakban vegyes érzelmeket keltett. Kezdetben a debreceni megoldás hívei voltak többségben. Memorandumuk szerint a hármas együttműködés nem jelentené a tradíciók feladását, ahhoz csupán a megfelelő jogi formulát kellene megtalálni. *„Ne áltassuk magunkat [...], mégis csak ennek a tönkrement szegény országnak az érdeke a mértékadó. A kolozsvári egyetem visszatérését is ez a megoldás könnyítené meg, hiszen Szegedet többé nem lehet egyetem nélkül hagyni, ott egyébként is egy új egyetem megalapításáról lenne szó.”* A memorandum szerzői tudatában voltak annak, hogy a kolozsvári egyetem különállásának fenntartása az irredenta demonstráció céljait szolgálja, ám úgy látták, hogy ennek a célnak egy „csenevész” intézmény nem felel meg. A Szegeddel már folyó tárgyalásokról úgy érveltek, hogy a minisztérium intézkedéseinek tendenciájából a Budapestről való sürgős elköltöztetés, s nem a szegedi elhelyezés a fontos.⁶¹

⁶⁰ MNL OL K 636 61930/1921.sz.

⁶¹ MNL OL K 636 26371/1922. sz. Memorandum Debrecen mellett. Kelt: Budapest, 1920. december 11.

Az ellentábor a kérdés egyoldalú, gazdasági megközelítését bírálta, nem riadva vissza a demagógiától sem.⁶² December közepén mind a négy kar azon a véleményen volt, hogy bizottságot kell küldeni Debrecenbe, amely a helyszínen tanulmányozná az elhelyezés lehetőségét, s tanácskozna az ottani egyetemi vezetéssel.⁶³ December 15-én az Egyetemi Tanács a memorandum szerint döntött. Az ellentábor azonban nem nyugodott bele a vereségbe, s a hallgatóság egy részét is mozgósította.⁶⁴ A december 30-i tanácsülési határozat mellett a miniszterhez felterjesztett különvéleményében Schneller István prorektor megállapította, hogy a memorandum álláspontján lévők a „különvélemények” és „votum-szerű felszólalások” hatására javasolták egy olyan bizottság Debrecenbe való küldését, amelynek feladata lenne végső soron a Szeged és Debrecen közötti döntés. A bizottság járt is Debrecenben. Az Egyetemi Tanács március 5-i ülésén azután úgy határozott, hogy

„tovább működésünk tudományos előfeltételei [...] átmenetileg a jogi és bölcsészeti karok szempontjából Debrecenben inkább feltalálhatók ... a ... természet-tudományi kar szempontjából [...] máshol sem kínálkoznak jobban [...] míg az orvosi kar Debrecenben való elhelyezését lehetetlennek tartja”. Az egyetem „egyediségének [...] biztosítékai Szegeden való elhelyezés által inkább találhatóak meg”.⁶⁵

A pozsonyi egyetemet úgyszintén önállóságának elvesztésétől való félelme tartotta vissza a debreceniekkel való együttműködéstől.

Az 1921. évi XXV. törvénycikk

A mindkét egyetem önállóságát és fennmaradását biztosító törvényjavaslat kidolgozása Vass József miniszter nevéhez fűződik. A javaslat értelmében a kolozsvári egyetem ideiglenesen Szegeden, a pozsonyi pedig Pécsen kap elhelyezést. Az indoklás szerint a „szent célért”, azaz a trianoni béke revíziójáért az ország csak a kultúra fegyverével küzdhet.

⁶² MNL OL K 636 26371/1922. sz. Különvélemény a Bölcsész-, Nyelv- és Történettudományi Kar 1920. december 11-i határozatával szemben. A memorandum a „tudományos erők concentratioját ... a külföldnek is imponáló tudományos intézetek felállítását kívánja, hogy [...] ezzel' [...] mire jutottunk [...] a jelen szomorúan mutatja. Hazánk természetes szíve Budapest a szívtelen egoismus Colosseumává, a nemzetietlen, önző és ezért erkölcsi zuhlással, [...] cynismussal járó világnézetnek méltelyező műhelyévé alakult ki. Debrecen az önelégült civisek metropolisa pedig, a magyar nemzet, [...] erkölcs fő ellenségeit, az oláhokat, mint megmentőket fogadta és ünnepelte, de a csúcsai magyar hősök verbungusaival nem igen törődött”. Kelt: Budapest, 1920. december 12.

⁶³ MNL OL K 636 26371/1922 A bölcsészkar 1920. december 16-, az orvosi kar 1920. december 12-i határozati javaslatái.

⁶⁴ MNL OL K 636 26371/1922. sz. Kelt: Budapest, 1920. december 22-én, több mint ötven aláírással.

⁶⁵ MNL OL K 636 26371/1922. sz.

Minden eszközt meg kell ragadni az ellenséges szomszédok feletti kultúrfölény biztosítására, s a határainkon kívül került magyar tömegek kultúránk iránti szeretetének és ragaszkodásának ébrentartására. Ezt a célt elsősorban a magyar tudományosság fejlesztése, s a tudományos munkásság gócpontjainak, a tudományegyetemeknek a fenntartása szolgálja. Ezt követeli meg a magyar nemzet jövőjének a biztosítása is. Pécs és Szeged kijelölését indokolja az a tény hogy az 1912. évi XXXVI. tc. tárgyalása során – amely a debreceni és pozsonyi egyetem felállítását rendelte el –, az országgyűlés elismerte e városok alkalmasságát, nemkülönben azt, hogy kérelmezik a hontalanná vált egyetemek befogadását. A négy egyetem fenntartását csak azok ítélik feleslegesnek, akiket egyoldalú, pénzügyi szempontok vezérelnek. Pedig Magyarországnak a háború utolsó évéig tizennyolc millió lakos mellett csak két működő teljes egyeteme volt. A népesség számához viszonyítva Magyarország Oroszországgal állott egy színvonalon. Ezért feltétlenül szükséges a négy egyetem fenntartása, illetve a debreceni és pozsonyi egyetemek teljes kiépítése. A földrajzilag megfelelően elosztott vidéki egyetemektől várható a kultúra terén is a meglévő helytelen centralizáció megszűnése. Vidéki kultúrcentrumok létesítése annál fontosabb, mivel igen sok kulturális jelentőségű várost veszített el az ország. Nem nélkülözhető a négy egyetem fenntartása azért sem, mert az elcsatolt országrészek magyar ifjúsága felsőbb tanulmányi szempontjából a jövőben is a hazai egyetemekre lesz utalva. Az indoklás annak a „reménynek” is hangot adott, hogy *„a menekült egyetemek fenntartása a jogfenntartásnak olyan hatása és méltóságteljes kifejezése, mely előtt még ellenségeinknek is tisztelettel kell meghajolniok”*.⁶⁶ A törvényjavaslatot a Minisztertanács 1921. április 22-i ülésén fogadta el.⁶⁷

Az országgyűlés 1921. június 14-i és 15-i ülésén tárgyalta s emelte törvényerőre a javaslatot. Szádeczky Lajos felszólalásában a törvényjavaslat ügyét a nemzeti becsület kérdéseként kezelte, eszményi céljaként a szomszéd népek feletti kultúrfölény fenntartását és biztosítását jelölve meg. Véleménye szerint a javaslatot el kell fogadni, mert *„anyagi és területi veszteségeket ki lehet pótolni, de erkölcsi és szellemi öngyilkosságból nincsen feltámadás”*. A trianoni béke revíziója szempontjából ítélve meg az előterjesztést, Barla-Szabó József úgy nyilatkozott, hogy

„ezen egyetemek tanítási folytonosságának [...] megszüntetéséről egy pillanatig sem szabad beszélni, mert hiszen ez jogfeladás volna, [...] annyit jelentene, hogy a kormány lemond a területi integritásról és annak reményéről, hogy ezek az egyetemek valaha még Kolozsvár és Pozsony városába visszatérhessenek”.

A javaslatnak ellenzője nem akadt, Rupert Rezső képviselő szavaival élve, ez egy *„olyan javaslat, amelynek nem lehet ellenzéke, amelyet az ellenzék padjairól is csak örömmel lehet üdvözölni”*.⁶⁸

⁶⁶ MNL OL K 636 125253/1921. sz.

⁶⁷ MNL OL K 636 87335/1921. sz.

⁶⁸ *Az 1920. évi február hó 16-ára hirdett nemzetgyűlés naplója IX. kötet* (Budapest: Athenaeum, 1921), 19–31.

A végleges elhelyezkedésig

Az 1921. évi XXV. tc. meghozatalakor Pécs még szerb megszállás alatt állott, amely csak 1921 augusztus 21-én szűnt meg.⁶⁹ Ebből is következően, az elhelyezés konkrét előkészítése később indulhatott meg, mint a kolozsvári egyetem esetében. Ezen előkészítési munkálatok 1923 közepére fejeződtek be. A leköltözés *conditio sine qua non*jának ebben az esetben is a tanárok, tisztviselők, és egyéb alkalmazottak valamint a hallgatók elhelyezésének biztosítása bizonyult, azzal együtt, hogy az egyetem vezetése – nyilván a kolozsvári egyetem példájából kiindulva – a hallgatóság létszámának bizonyos csökkenésére számított.⁷⁰ A miniszter 51.211/1923. sz. leirata alapján a Jog- és Államtudományi-, továbbá a Bölcsészettudományi Kar teljes egészében, s az Orvostudományi Kar első két évfolyama és öt intézete az 1923/24. tanévet Pécs városában akadálytalanul megkezdte. Az augusztus 3-án kelt 102.639/1923. sz. leirat az egyetem tanácsát arra szólította fel, hogy azonnal rendelje el a költözést, úgy, hogy az egyetem hivatalai augusztus 15-én már Pécsen működjenek.⁷¹ Bár az intézkedések végrehajtását a krónikus pénzhiány késleltette, pár nappal később Kérészy rektor már azt jelentette, hogy az egyetem hivatalai és a *Questura* a megjelölt terminustól, ugyan csak megbízatások útján, de megkezdte működését.⁷²

Az elhelyezéssel itt is gondok voltak.⁷³ Az egyetem számára a város többek között az állami főreáliskola épületét, Zichy Gyula püspök a Klimó-féle könyvtárat engedte át. A püspök egyébként az egyetem katolikus jellegét oly módon is biztosítani kívánta, hogy azon katolikus hittudományi fakultás állítsassék fel.⁷⁴ E kísérlete azonban nem járt sikerrel. A kormány úgy döntött: mivel a budapesti egyetemen katolikus teológiai, a debrecenin református hittudományi kar működött, a pécsi egyetem részeként Sopronban kihelyezett evangélikus hittudományi fakultást létesít. Ennek ünnepélyes avatását 1923. november 11-én tartották.⁷⁵

⁶⁹ SZABÓ, *A magyar királyi Erzsébet Tudományegyetem...*, 51.

⁷⁰ MNL OL K 636 72541/1923. sz. Az Egyetemi Tanács 1923. április 24-i ülése jegyzőkönyvének kivonatában. Kelt: Budapest, 1923. május 23.

⁷¹ MNL OL K 636 95771/1923. sz. és 104436/1923. sz.

⁷² MNL OL K 636 109418/1923. sz.

⁷³ MNL OL K 636 120133/1923. sz. A „*akáshivatal [...] még eddig egyetlen lakható és kifogástalan helyiséget sem bocsátott az egyetem alkalmazottainak rendelkezésére*”. Kelt: Pécs, 1923. szeptember 17.

⁷⁴ MNL OL K 636 26371/1922 A Pécsen 1921. szeptember 5-én a pécsi Püspöki Jogakadémiának az Egyetembe történő beolvastása tárgyában kelt beadványban: „*a [...] pozsonyi [...] tudományegyetem [...] belátható időn belül katolikus jellegű tudományegyetemmé átszerveztessék.*”

⁷⁵ MNL OL K 636 140545/1923. sz.

Összegzés

Végezetül nem kerülhetjük meg a kérdést: miért maradhatott fenn új székhelyen, mind a kolozsvári, mind a pozsonyi egyetem? Hiszen, józanul mérlegelve a helyzetet, sokkal több szolt a nemleges, mint a kedvező döntés mellett. Az ország két forradalommal s az ellenforradalommal, a veszített háborúval, s az azt követő igazságtalan békével a háta mögött, a gazdasági összeomlásból való kilábalás nehézségeivel terhelve döntött a két egyetem megtartása mellett. Pedig a pénzügyminisztertől kezdve az érintett egyetemi tanárokon át (láthattuk a „debreceni meghívás” fogadtatásánál), a befogadó városok egyes érdekcsoportjaiig sokan szívesen láttak volna egy ellenkező előjelű határozatot. Gróf Klebelsberg Kunó – a korszak talán legnagyobb kultúrpolitikususa – a későbbiekben maga is úgy nyilatkozott: „*Én talán egyik-másik egyetemet egyesítettem volna*”,⁷⁶ mégis, az országgyűlés másként döntött.

Hiába hangoztatták azt, hogy „*adott esetben nem két új egyetem létesítéséről, hanem két már létező egyetem megtartásáról van szó*”⁷⁷ – a tények mást mutatnak. Pécs és Szeged, már az 1912. évi egyetemalapítás idején aktívan fellépett, s amikor az ország szerencsétlen helyzete következtében eljött az ő idejük is, céljuk eléréséhez nem riadtak vissza az áldozatoktól sem. E cél eléréséhez megmozdult a katolikus egyház:

„a kultúrának vezetése, irányítása és legfelsőbb virágzásba hozatala a jól szervezett és jól elhelyezett egyetemek hivatása. Jó helyen pedig csak ott lehet az egyetem, ahol a kultúra gyökerei mélyen nyúlnak a történeti múltba, ahol a jelen is virágzó kulturális életet tüntet fel, és ahol az elszakadt véreinkkel való további kapcsolat már területi szomszédság okából is a legkönnyebb.”⁷⁸

De megmozdultak a különféle szervezetek is, például a Délvidéki Liga:

„Szeged olyan berendezésű támaszponttá fejlesztessék, ahonnan a Délvidéken rekedt magyarok, a mindig magyar érzésű svábok és magyarbarát más nyelvűek művelődési, gazdasági és politikai célú mozgalmi hatékonyan előmozdíthatók és irányíthatók legyenek.”⁷⁹

A tények azt mutatják, hogy a délvidék felé való vonzerő óhaja csak óhaj maradt.⁸⁰

A két egyetem megtartása érdekében azonban hiábavaló lett volna minden erőfeszítés, ha az nem egyezett volna meg az ország politikai és kulturális vezetőinek szándékaival.

⁷⁶ Gróf Klebelsberg Kunó beszédei, cikkei és törvényjavaslati 1916–1926 (Budapest, 1927), 526.

⁷⁷ MNL OL K 636 123253/1921. sz.

⁷⁸ MNL OL K 636 61930/1921. sz. Zichy Gyula pécsi püspök beadványa.

⁷⁹ MNL OL K 636 81373/1920. sz. Kelt: Szeged, 1921. december 10.

⁸⁰ MNL OL K 636 30331/1922. sz. „Egyetemünk ezernél több hallgatója közül csupán 74 a délvidéki.” Kelt: Szeged, 1921. december 10.

Abban az időben pedig Magyarország politikájának „*ceterum censeőj*át” a trianoni béke elvetése és annak minden eszközzel való revíziója képezte. A revízió céljának eléréséhez a kultúrát is fel kívánták használni. Ez fogalmazódott meg Klebelsberg egyik beszédében:

„Szeretném a köztudatba bevinni, hogy a trianoni béke következtében lefegyverzett Magyarországon a kultusztárca voltaképpen honvédelmi tárca is. Honvédelmi tárca olyan értelemben, hogy most elsősorban a szellem, a művelődés fegyvereivel kell védeni hazánkat és ezekkel az eszközökkel kell újból és újból bebizonyítanunk a világ nemzetei előtt, hogy a magyar viszontagságos életének kétezeredik esztendejében is életképes, erős és hogy bántani nagy történelmi igazságtalanság.”⁸¹

Egy másik alkalommal azt mondta:

„Az összeomlás után hogy a nemzet önbizalmát emeljük többen egészen tudatosan hangsúlyoztuk tagadhatatlan kultúrfölényünket a rovásunkra Franciaországban naggyá lett népek felett. Utóbb szinte megbántam, hogy erre a tényre a közfigyelmet rátereltem, mert megdöbbenve láttam, hogy sokan úgy gondolkodtak, hogy ha egyszer megvan a kultúrfölényünk, akkor inkább foglalkozzunk más dolgokkal.”⁸²

Már pedig adott esetben a két egyetem megszüntetése nemcsak a „jogfeladással”, hanem az egész „kultúrfölény” koncepció meghazudtolásával lett volna egyenlő, s ez a tény adja a két „menekült” egyetem megtartásának magyarázatát.

A két egyetem fenntartására vonatkozó döntést, dacára annak, hogy azt az adott korszakban milyen ideológiai megfontolásokból hozták, az ország kulturális színvonalának emeléséért vívott harc szempontjából mindenképpen pozitívan kell értékelni.

⁸¹ Gróf Klebelsberg Kunó beszédei..., 516. o.

⁸² Uo., 49.